

BIBLIOGRAFSKI ZAPISI V SPLETNEM OKOLJU

POROČILO O RAZISKAVI RIN

Knjižnični katalogi so stari toliko kot prve zbirke knjig ali njihovih predhodnic v najrazličnejših oblikah in na najrazličnejših materialih. Veliko stoletij, pravzaprav tisočletij so nastajali podatki o podatkih (zbirkah gradiva) z namenom, da potencialnim uporabnikom omogočijo pregled nad podatki ter na določen način tudi popularizirajo uporabo katalogov. Katalogi pa niso nastajali le v okviru knjižnic, pač pa zlasti od časa razvoja tiska dalje tudi v okviru tiskarjev in založnikov.

Šele čas svetovnega spleta je omogočil vzpostavitev povezav in prenos teh podatkov, ob čemer se srečujemo z različnimi vidiki, zahtevami standardov pri izdelavi teh podatkov ter njihovi medsebojni izmenjavi in primerljivosti.

Izdelava katalogov je pogojena z zahtevami in pričakovani njihovih uporabnikov. Prav zato je njihovo povezovanje toliko težje, saj podatki, ki jih potrebuje neka skupina uporabnikov za svoj namen in potrebe, ni vedno enaka zahtevam in potrebam druge skupine. Vendar nas ekonomika izdelave katalogov po eni strani sili k povezovanju in zato poenotenju formatov in standardov, po drugi strani pa teži k enkratni izdelavi bibliografskega zapisa za posamezno gradivo ter njeni uporabi za različne potrebe.

Raziskava, o kateri želimo spregovoriti v nadaljevanju, poroča prav o tem. Gre za raziskavo organizacije The Research Information Network – RIN,¹ ki so jo ustanovili svet za visoko šolstvo, svet za raziskave in nacionalne knjižnice Velike Britanije. Organizacija dela predvsem na področjih raziskav uporabe in dostopa do informacijskih servisov, komunikacij pri učenju in izobraževanju, področju digitalnih vsebin in e-raziskav, raziskav s področja shranjevanja in skupne obdelave gradiva.

Predstavljena raziskava je usmerjena v pregled procesa nastajanja bibliografskih podatkov in njihovega pretoka čez verigo njihovih uporabnikov v Veliki Britaniji, s posebnim ozirom na posamezne člene v verigi: založnike, posrednike ali ponudnike gradiva in visokošolske knjižnice.

Poleg tega še podrobneje analizira pretok in kakovost podatkov za posamezne vrste gradiva: tiskane in elektronske knjige, tiskane in elektronske revije ter članke. Izhodišče raziskave pa je oblikovano z vidika bibliografskih zapisov, namenjenih knjižnicam visokošolskega in raziskovalnega sektorja v Veliki Britaniji.

Poročilo o raziskavi je razdeljeno v dva obširnejša sklopa:

- Supplementary notes (dodatna pojasnila k poročilu) z razlago metodologije in objavo vprašalnikov s podanimi odgovori,
- A Research information network report (poročilo) z analizo pridobljenih rezultatov.

Ker je raziskava oz. njeno poročilo precej obsežno, se bomo v tem zapisu omejili le na nekatere poudarke, ki se nam po lastnem izboru zdijo pomembni, saj so zanimivi tudi za naše okolje. Vse, ki bi jih vsebina raziskave podrobneje zanimala, si jo lahko na navedeni spletni strani ogledajo v celoti ali pa si jo natisnejo.

IZBRANI POUČARJI IZ DODATNIH POJASNIL K POROČILU

- Raziskava je bila izvedena s pomočjo vprašalnikov, ki so jih izpolnjevali predstavniki treh skupin, ki sodelujejo pri nastajanju in uporabi bibliografskih zapisov. To so bili predstavniki založnikov, posrednikov in knjižničarjev. Vsaka od teh skupin ima rahlo drugačno vlogo in izhodišče pri nastajanju bibliografskih zapisov, zato so bili tudi vprašalniki delno prilagojeni, čeprav so vprašanja sledila istemu cilju.
- Pri izdelavi raziskave je sodelovala skupina več zunanjih svetovalcev, pri pregledu dobljenih rezultatov pa je sodelovala skupina ekspertov, katere člani pa niso bili prej omenjeni svetovalci.
- Za izvedbo raziskave je bila vzpostavljena mreža povezav založnikov, posrednikov in knjižnic, ločenih ali povezanih v različnih procesih tudi glede na vrsto gradiva. Ta mreža je podrobneje predstavljena v pregledni in obširni tabeli.
- Temu sledijo vprašalniki za posamezne skupine oz.

- njihove predstavnike (knjižničarji, posredniki, založniki).
- Ključne ugotovitve in priporočila pa so:
 - sodelovanje pri iskanju rešitev,
 - prednost vzajemnih katalogov,
 - kakovost zapisov za e-knjige,
 - enoten ISBN za vsako verzijo (izdajo) e-publikacije,
 - nov standard za izdelavo zapisov za članke.

IZBRANI Poudarki iz SAMEGA POROČILA

Poročilo je razdeljeno v več poglavij in podpoglavij, vendar navedenih poudarkov v nadaljevanju ne bomo ločevali na tak način.

- V uvodu je izpostavljeno, da je digitalna revolucija prinesla velike spremembe v proces nastajanja in posredovanja bibliografskih podatkov.
- Ugotovljeno je tudi, da katalogi še vedno igrajo bistveno vlogo za visokošolske in specialne knjižnice ter njihove uporabnike, saj te knjižnice preko katalogov opravljajo svojo posredniško vlogo v raziskovalnem in vzgojnem procesu.
- Katalogi specialnih in visokošolskih knjižnic niso izstopajoče opazni v spletnem svetu. Poleg tega knjižnice veliko zapisov za e-gradivo, do katerega zagotavljajo dostop, sploh nimajo vključenega v svoje kataloge, zato uporabniki velikokrat sploh ne vedo, kaj jim je na voljo.
- V nadaljevanju je podana analiza ocen zapisov za posamezne vrste gradiva, kot so jih nanizali anketiranci (tiskane knjige, e-knjige, revije, članki).
- Ena prvih skupnih ugotovitev je, da prihaja do podvajanja dela pri urejanju istih bibliografskih podatkov s strani različnih sodelujočih v teh procesih (založniki, posredniki, knjižničarji).
- Poudarjamo še ugotovitev, da se največkrat izpostavlja slabe zapise za e-knjige, ki so trenutno najbolj "vroča" zadeva v založniškem, posredniškem in knjižničarskem svetu.
- Sledi podrobnejši pregled procesa izdelave in distribucije bibliografskih zapisov preko posameznih skupin ter glede na vrsto gradiva. Pri tem izpostavljamo pripombe založnikov na format MARC (njegove zahteve in zastarelost), ki ga uporabljajo knjižničarji. Založniki proti formatu MARC postavljajo svoj format XML/ONIX, v katerem oblikujejo svoje metapodatke o gradivu.
- Navedena je tudi podrobnejša analiza, katere podatke vnašajo posamezne skupine in katerim namenom ti podatki služijo.
- Splet ponuja knjižnicam, da ne ostajajo osamljene organizacije in ne zapirajo svojih katalogov zgolj v

svoje okolje, ampak s temi katalogi postajajo del svetovnega spletnega okolja.

- Kako knjižnice organizirajo svoje podatke (kakšen format), postaja v času spleta vedno bolj njihovo interno vprašanje, ki ni podrejeno eni avtoriteti, izberejo pač le eno od številnih možnosti.
- Kljub številnim komercialnim ponudnikom bibliografskih podatkov obstaja vedno večja težnja ponuditi brezplačne podatke.² Bibliografski podatki ne bi smeli biti zaščiteni z avtorsko pravico (copyright) ali kako drugače.
- Oblika bibliografskih podatkov, ki jo zahtevajo knjižnice od preostalih sodelujočih v verigi, ni dovolj tehnen argument.
- Za ureditev oblike teh podatkov bi bilo treba določiti novo definicijo standarda, s tem pa bi prišli tudi do boljših (bolj kakovostnih) zapisov.

NEKAJ GLAVNIH UGOTOVITEV ZA KONEC

- Sedanji način nastajanja in dopolnjevanja podatkov v verigi založnik-posrednik-knjižnice vodi do podvajanja in nepravilnosti in slabih zapisov.
- Dogovoriti se je treba za enoten standard in znotraj njega razdeliti delo glede na to, kaj (katere podatke) posamezna skupina potrebuje ter vnaša.
- Obstaja problem slabih zapisov za e-knjige.
- Potreben je ISBN za vse e-publikacije (za vsako novo verzijo).
- Potrebno je bolj jasno razumevanje poslovnega modela za vse člene te verige.

Poročilo in naše poudarke je treba presojeti v luči visokošolskega knjižničnega sistema Velike Britanije, kjer je v uporabi več različnih informacijskih sistemov, ki se "polnijo" z bibliografskimi podatki iz več virov, vendar so kljub temu poudarjene ugotovitve zanimive tudi za nas in vredne našega razmisleka.

Opombe

- 1 Poročilo je prosto dostopno od konca junija 2009 tudi na spletnem naslovu: <http://www.rin.ac.uk/creating-catalogues> (21. 8. 2009).
- 2 Od januarja 2009 LibLime (ZDA) ponuja prostodostopni servis "biblios.net" s trenutno več kot 3 mio. zapisi. Več na spletnem naslovu: <https://biblios.net/open-data-commons-license> (21. 8. 2009).

Matjaž Eržen